

NÉPÜNK ÉS NYELVÜNK

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

IX. ÉVF.

1937. JANUÁR.

1. FÜZET

A magyar parasztház padja¹

A letelepedett életmódú, helyhez kötött nép hajlékának első bútorféléje kétségtelenül az volt, melyet ma *pad*nak nevezünk. Az őskor emberének padja azonban még nem volt mozgatható, hanem vagy kövekből volt összerakva vagy a földből volt kifaragva, még pedig mindig a tűzhely közelében.

A tűzhely körüli padon kívül régtől fogva olyan padokat is készítettek, amelyek a lakóhelyiség fala mellett húzódtak s az ülés mellett főleg fekvésre szolgáltak. Volt olyan idő, amikor a mai *pad*, *szék*, *asztal* és *ágy* egy és ugyanaz a bútordarab volt. Az ülő- és fekvőpadnak ez a földhöz és a házfalhoz való kötöttsége megmaradt évezredekken keresztül. A lakóhelyiség falain körülfutó padok pl. Európa északi vidékein már a Kr. u. első évszázadokban is szokásosak voltak, de a svédek füstös házaiban még ma is megvannak. Jellemző, hogy a pad neve az északi nyelvekben általában a házfalhoz erősített padra vonatkozik.

A földből kivájt, vagy föld feltöltéssel készült, valamint a darabkövekből összerakott padokat később beborították fatörzsszel, pallóval vagy deszkával, majd egészen fából készítették őket. Ez a *fapad* keletkezésének a története. Az ókor klasszikus népeinél még kőből faragták, a középkorban azonban már mindenütt fából készítették a különféle célnak szolgáló padokat. De amint a görögök és rómaiak kőből faragott padja természetesen helyhez volt kötve, úgy a középkor *fapadja* is (amennyiben lakóhelyiségben volt), mindig szilárdan oda volt építve a ház falához. Csak jóval később készítettek elmozdítható, bárhová állítható *fapadokat* is.

Rendkívül fontos szerepe volt a padnak az egész középkoron át, mert a középkori élet társas együttélése még a fejlettebb életformák szerint élők között is a *padot* tette meg a leg-

¹ V. ö. Népünk és Nyelvünk 1929. A magyar parasztbútor.
1930. Falitka.

1930. A magyar parasztház asztala.
Viski Károly, A Magyarság Néprajza, I. k.

használtabb bútorrá. De még a középkoron innen is, még két-három évszázaddal ezelőtt, helyenként még később is, mindenütt és mindig csak padokon ültek az emberek, lakásban és nyilvános helyen, a templomban és a kolostorban, a városházán és a céhek gyülekező helyein, a bíróságnál (*vádlottak padja* még ma is a neve, bár már régen egyes szék lett belőle), műhelyekben és korcsmában egyaránt. Az *egyes szék* t. i. a középkorban még nagyon ritka volt, csak kiváltságosak ülőbútora volt, amolyan fejedelmi trónus-féle, amelyen csak az uralkodók, egyházfők és legfellebbező bírák ültek. Ebből a fejedelmi trónusból ered különben a későbbi egyes székünk. A régi mesterek festményein és régi fa- és rézmetszetű képeken pontosan meg lehet figyelni a padnak használatát a magánéletben és a nyilvánosságban az egyes korokon keresztül. A XV. században még csak uralkodók és magasrangú papok ülnek baldachinos trónuson, mindenki más *padokon* ül. *Beham* mesternek a császári törvényszéket ábrázoló fametszetén csak az elnöklő császár ül trónuson, vagyis egyes széken, a többiek mind a fal mentén köröskörül húzódó hosszú *lapadokon* ülnek. Egy egykorú ábrázoláson Luther Márton egyes széken ül az asztal mellett, társai két oldalt *padokon* ülnek. Egy 1576-ból való leltár, amely egy magyar középrendű nemes birtokos udvarházában készült, felsorol csaknem minden helyiségben *padokat*, némelyikben többet is, de az egész házban nem volt egyetlen egy egyes szék sem.² A XVII. században már zsölyékben ülnek körül az asztalt úri házakban, mert akkor már nagyrészt száműzve volt a *pad* az előkelőbbek lakóhelyiségeiből. Ettől fogva már csak a parasztházakban lehet padot találni, kivéve a különleges célnak szolgáló helyeken, mint pl. templomokban, várótermekben, falusi korcsmában stb.

E szerint el lehet képzelni olyan időt, amikor a parasztháznak is legfontosabb — s a lánán kívül — szinte egyetlen bútora a *pad* volt s ez volt akkor az ülő- és fekvőalkalmatosság egyszerre. A volgamenti orosz parasztházakban ma sincs más bútor, mint a falak mellett körülfutó pad.³ Ilyen lehetett valamikor a magyar parasztház szobája nálunk is, mert egy 1634-ből való leltár említi a körülfutó padokat.⁴ Sőt ennek a nyomai még nemrég is megvoltak nálunk. A régi palóc faház szobájában ugyanis a vastag ácsolt bükk- vagy tölgyfadeszékából való pad földbeásott tőkéken vagy kőlábakon nyugodott,

² Arch. Ért. 39, 106.

³ Meringer, Das deutsche Haus, 21.

⁴ M. Gazd. Tört. Szemle, XII, 346.

tehát a földhöz, illetve a házfalhoz volt rögzítve s körülfutott a szoba három oldalán. A szoba negyedik oldalán csak azért nem volt pad, mert ott volt az ajtó meg a kemence.⁵

A házbeli padnak ez a kétségtelenül ősi alakja megvolt még másutt is. A Bódva-környék községeiben régebben tölgyfalóca ment körül a fal mellett, ezen háltak, sőt étkeztek is.⁶ Kálotszegen, bent a házban, az utcára tekintő ablak alatt, szembe a bejáratajtóval áll az *első pad*, amelynek folytatása sarokfordulóval a *balpad*, a ház udvar felé eső fele mentén; a vendéget, akit meg akarnak becsülni oda ültetik. A pad *földbe ásott* sason és cölöpökön áll.⁷ A zalamegyei Hetésben, az utcai szobában, az udvari és utcai falak által alkotott sarokban és mellettük futnak el a vastag tölgydeszkákból vagy festett fenyődeszkákból készített támlás padok. Az utca felőli pad a fal teljes hosszában nyúlik el.⁸ A vas megyei Őrségben régen a konyhán köröskörül padok voltak.⁹ A borsód-megyei Matyók házában a *lóca* régebben egyszerű tölgyfapalló volt, a maga természetes színében, tuskólabakra helyezve.¹⁰

*

Mielőtt azonban tovább mennénk, közben szólni kell még a pad nevééről. Az ülő padot, mint a fentiekből láttuk, néhol *pad*nak, néhol *lócának* nevezik. Tárgyi különbség nincs a kettő között, mert ugyanazt a fajtát az egyik vidéken így, a másikon úgy hívják. A *lóca* elnevezés gyakoribb a palócság között, a Felvidéken, Dunántúl, de sűrűn előfordul az Alföldön is, sőt Erdélyben is. Mind a két elnevezés idegen származású szó a magyar nyelvben; *pad* a szláv *pod*-ból, *lóca* a szláv *lovica*-ból származik. De mivel a magyarok a padot kétségtelenül már a szlávokkal való első érintkezésük előtt is ismerték, kellett okvetlenül régebben magyar nevének is lennie. *Szék* volt a magyar neve. Az egy ember számára való ülőbútor ugyanis, amelyet ma *szék*nek nevezünk, a régi időben nálunk ismeretlen volt. A *szék* szó régebben több személynek való ülőbútort jelentett, ugyanazt, amelyet ma *pad*nak nevezünk. *Kar-szék*: sella major, scamnum dorzuarium, Lehnbank;¹¹ Három ember-

⁵ Ethn. IV, 27; V, 46; Népr. Ért. XII, 10.

⁶ Népr. Ért. XXV, 21.

⁷ Malonyai, A magyar nép művészete I, 145.

⁸ Ethn. VIII, 95.

⁹ Népr. Ért. XIII, 171.

¹⁰ Ethn. VIII, 74.

¹¹ MNySz.

nec való ui Kar *szek*...¹² Egy hosszú karszék 42 d.¹³ De ugyan-
ezt jelenti a *szék* szó több vidéken még ma is a nép nyelvében.
Abaujmegyében még ma is *szék* a pad neve,¹⁴ Gőcsejben a rövi-
debb padnak,¹⁵ Háromszékmegyében a mozgatható (tehát fal-
hoz vagy földre nem erősített) padnak (vagy zsámolynak),¹⁶
Kalotaszegen a támlás padnak a neve *szék*.¹⁷

Ha a sátorban lakó honfoglaló magyarságnak¹⁸ volt a lábán
kívül valami más bútorféléléje is, akkor az valószínűleg valami
ülőpad lehetett, amely fekvőhely is volt. Ez bizonyára nagyon
hasonlított a hasonló életkörülmények között élő középszásiai no-
mád pásztorkodó népekéhez. A kínai Turkesztán kirgizeinek pl.
úgyszólván egyetlen bútoradarabja a fából való *takta*, ami nem
egyéb mint egy körülbelül két méter hosszú négylábú vánkös-
tartó pad, ülöpad, ágy. A szegényebb kirgizek jurtjaiban talál-
ható *szekcsek*¹⁹ nevű padféle is ilyen, s egyébként hasonlít a
magyar parasztház *ágyaszék* nevű bútorához. Volt tehát a hon-
foglaló magyarságnak is valószínűleg olyan mozgatható
padféléléje, amelyet *széknek* neveztek. Itt az új hazában pedig
megismerkedtek egy másik padfélével, amely a házban a föld-
höz és a házfalhoz volt erősítve s amelyet az itt lakó
szláv népek *podnak* vagy *lovicának* neveztek. Mivel ez utóbbi
ugyanazt a célt szolgálta, mint a nomád magyarok sátorbeli
széke, de alakjára nézve mégis különbözött egy kissé tőle, ezért
padszéknek nevezték. Első adatunk a *padszék*ről ugyan 1550-ből
való,²⁰ ez azonban korántsem azt bizonyítja, hogy csak a XVI.
század közepétől nevezték így, csak még nem került elő régebbi
adat, vagy nem maradt fenn olyan róla. Bizonyosan ennél sok-
kal régibb a *padszék* neve. Calepinus 1585-ből való szótára a
padszék scamnum és a *padszék hely* sellaria, egy 1576-ból való
leltár pedig azt mutatja, hogy a nemes birtokos udvarház csak-
nem minden helyiségben voltak *pad zekek*; kilenc helyen emlí-
tik s mindig többes számban.

A *padszék* neve azonban mai napig is fenmaradt, Alsó-
fehérmegyében ma a padládát nevezik így.²¹ Jellemző és meg-

¹² Oklsz.

¹³ MNySz.

¹⁴ Nyelv. Fü. XIII, 45.

¹⁵ Gönczi Ferenc, Gőcsej, 424.

¹⁶ M. Nyelvőr, XXXVI. 328.

¹⁷ Jankó János, Kalotaszeg, 71; Malonyai i. m. I, 145.

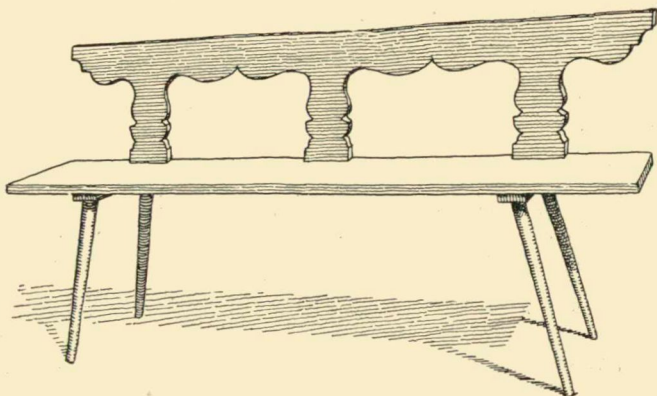
¹⁸ V. ö. Cs. Sebestyén Károly, Milyen házban laktak a honfoglaló magyarok. Napkelet, 1926, 692.

¹⁹ Népr. Ért. XIII, 138.

²⁰ Oklsz.

²¹ Lázár, Alsófehérm. magyar népe, 484; MTSz.

jegyzendő, hogy a dévai csángók az alacsony fapadot nevezik (bizonyára ősi magyar néven) *szék*nek, a magasabb ülésű fapadot pedig *pad*nak.²² Az elmozdítható padnak *kart* (háttámlát) is készítettek, amely megvédte a rajta ülőt a hátraeséstől, ha a padot a faltól elhúzták, s ezt azután *kar-szék*nek vagy *kar-pad*nak hívták. Ezek a külön megjelölések azonban idővel elhomályosultak, úgy hogy kénytelenek voltak még más-ként is megjelölni a különféle ülőalkalmatosságokat. Mikor azután a XVI. század folyamán az egyes embernek való mai *szék* nevű bútor mind jobban elterjedt, divatba jöttek az olyan elnevezések, mint *hosszú karszék*,²³ „három embernek való *kar-szék*“,²⁴ bizonyára azért, mert akkor már volt egy személynek való *karszék* is. Mikor t. i. divatba jött az egy személy

1. ábra.

számára való ülőbútor, persze ezt is csak a régi névvel *szék*-nek nevezték. A *szék* szónak tehát most már két jelentése volt: régibb 'pad' és újabb 'egy ember számára való ülőbútor' jelentése. Mivel pedig e kétjelentésű szónak első 'pad' jelentését a csak egy jelentésű, tehát félreérthetetlen *pad* szóval is ki lehetett fejezni, ezért a *szék* szónak e jelentése lassanként elavult²⁵ s ma már (a köznyelvben) csakis 'egy ember számára való ülőbútor' e szavunk jelentése.

*

A háttámlával ellátott padot a magyar nép általában *karpad*nak, *karos-pad*nak, *karjas-pad*nak nevezi. Ezt a nevüket

²² Népr. Ért. IV, 215.

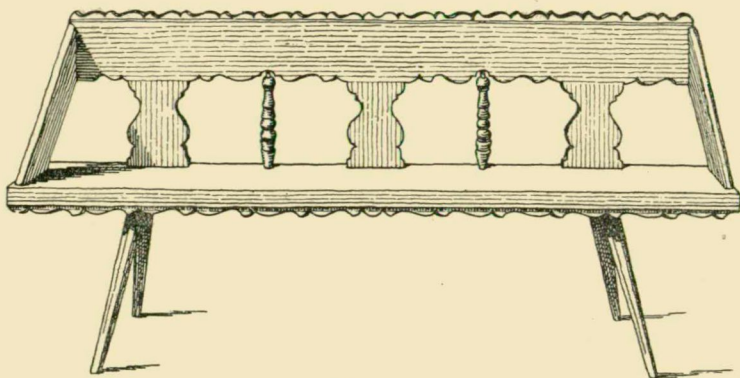
²³ M. Gazd. Tört. Szemle, XIII, 78, 80.

²⁴ OklSz.

²⁵ V. ö. Horger Antal, A nyelvtud. alapelvei, 148. §.

azonban nem az 'Arm' jelentésű *kar* szótól kapták — hiszen a padoknak legtöbbszörre nincs is kartámlájuk, csak háttámlájuk van — hanem a 'Chor' jelentésű *kar* szó rejlik ebben a jelzőben.

Azt már régen tudjuk, hogy a templomok berendezése nagy és általános hatást gyakorolt a bútorkifejlődésére. Ha a magyar nyelv szókinésében körültekintünk s összevetjük a nyelvtörténeti és az élő népnyelvi adatokat, amelyek a *kar* szóra vonatkoznak, csakhamar arra az eredményre jutunk, hogy a *kar-pad*, *kar-szék* összetételek előtagja nem lehet egyéb, mint a „chorus” jelentésű *kar* szó. — „Éneklőhely, *kar*: odeum; főrendek ülő-helyek vagy *karjok*; orchestra”. — „Kihányatá a templomból [Szolimán] az oltárokat, *karokat*”. — „Egy *karos*

2. ábra.

orgona...“²⁶ — „A következő időben még jobban szaporodott a nép, úgy hogy még szorongva sem fért be [a templomba]. Ekkor belől csaknem környes-körül *karokat* építettek...“²⁷ — „Asztalos Gergely és Asztalos Mihály... készítették a következő évben [1748] a templom két végében levő *karokat*, az oldal *kart* pedig Asztalos (Bagi) Mihály.“²⁸

Mint ezekből az adatokból látható, itt nem pusztán a templomnak „chorus” nevezetű helyiségéről, épületrészletéről van szó, hanem a középkorban a kórusban kétoldalt felállított papi padokról „*stallumok*”-ról, amelyek mindig háttámlával voltak ellátva, később pedig a református templomokban külön faemelvek (karzatok), amelyek szintén fapadokkal voltak ellátva.

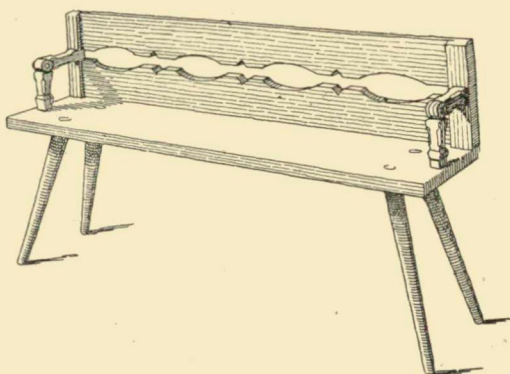
²⁶ MNySz.

²⁷ Györfy István, Nagykúnsági Krónika, 87.

²⁸ u. o. 99.

Karpad, *karospad*, *karszék* és *karosszék* tehát eredetileg csak olyan (díszesebb, háttámlával bíró) ülőpad, amely a templomi *kar*-ban állott. De a *kar* előtag az összetételekben idővel elhomályosult. Lassankint t. i. elfelejtették, hogy a *karpad*, *karszék* a karbeli padtól, széktől vette a nevét, s akkor, mivel a *karpad* (*karszék*) csak a háttámlája tekintetében különbözött a közönséges padtól, a *kar* jelzöt háttámlára értették. Ezért a magyar parasztok a pad és szék háttámláját mai napig is *karnak* nevezik.

Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy ma a *pad* és *lóca* néven kívül még egy harmadik neve is van ennek a bútornak, meglehetősen általánosan elterjedve. *Rengő* vagy *ringő* ez a név, ez azonban nincsen bizonyos padformához fűzve, hanem

3. ábra.

inkább a különféle padformáknak egy bizonyos célra való használata miatt kapta ezt a nevét. T. i. azért hívják *rengőnek*, mert erre helyezik rá kis teknőben éjszakára a pólyás gyereket.²⁹ Bizonyosan ez az eredete ennek a padnévnek, bár egyes vidékeken elhomályosult az eredete s ezért pl. Bihar- és Szilágy megyében már általában a padot nevezik *rengőnek*.³⁰ Szalontán és Torontálmegyében a karos és háttas fakanapét,³¹ Békésen pedig a sarokban álló asztalt körülvevő sarokpadot nevezik így.³² Biharmegyében van a *karosrengő* is.³³ Erről a rengőről szól Arany János Toldijában ekképen:

²⁹ Népr. Ért. XII, 13.

³⁰ Nyelv. Füzet. XXIX, 33; MTsz.

³¹ M. Nyelvőr XLIV, 404, 407; M. Nyelv VII, 42.

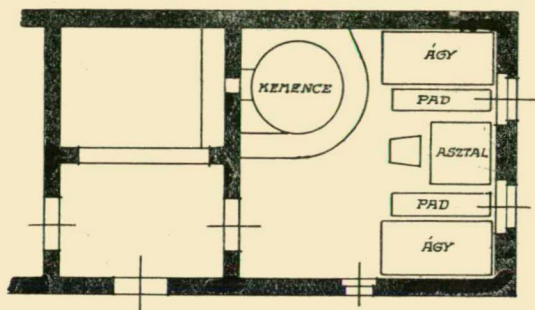
³² Népr. Ért. XII, 142.

³³ Nyelv. Füzet. XXIX, 33.

Drága karos rengők dagadóra tömve,
 Bársonnyal bevonva, arannyal átszőve,
 Álltak a sátorban gyönyörű szép renddel,
 Kiknél szebbeket már nem képzelhet ember.

*

Ha tehát a különféle mai pad-alakok felsorolását a legkezdetlegesebb formánál kezdjük, akkor valószínűleg annak az ősi nomádkorbéli, még a honfoglaláskor magukkal hozott *szék*nek a kései, de alkalmasint nem sokat változott alakját találjuk a sor elején. Ez a padféle ma már ugyan csak a legszegényebb helyen fordul elő szobabútorként, ellenben a konyhán, kamrában, csűrben stb. csaknem mindenütt feltalálható. Az ilyen padnak az ülődeszkája egy alkalmas és elég vastag deszkalap vagy

PÁRHUZAMOS SZOBABERENDEZÉS

4. ábra.

palló, melynek négy sarkába lyukak vannak fúrva s azokba egy-egy 1–2 araszos kerek vagy szegletesre faragott fa van erősítve. Így a padnak négy „lába” van, mint az állatnak. Ezt a padfélét Tisza-Roffon *patkának* hívják, télen szoktak ráülni, hogy a kemence melegét élvezzék.³⁴ *Ringő* a neve a palócoknál, ahol az ágy előtt szokott állni.³⁵ Ide tartozik még a *pucik-pad* (Alsófehérmegye), amely hasonlít az előbbihez, de csak az egyik végén van két lába, a másik végén a gócalján nyugszik. Ezen szoktak ülni este a tűz körül, mikor *sílák* (gyenge tűzfény) világítja meg a székház szobáját.³⁶

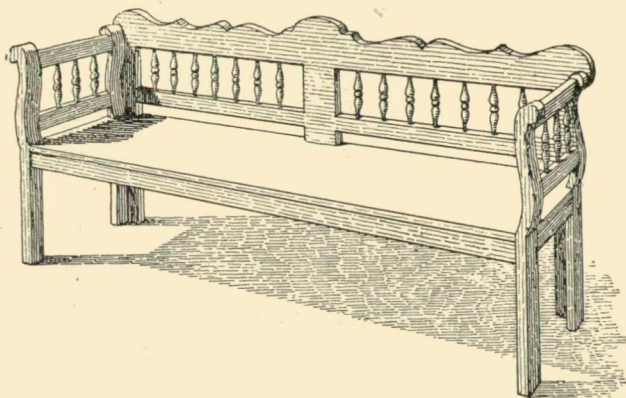
Ennek a legkezdetlegesebb formájú padnak nincsen semmiféle hát- vagy kartámlája. Az ezután következő formák azonban mind legalább *háttámlával* bírnak, de vannak olyan padok

³⁴ Ethn. VIII., 446.

³⁵ Népr. Ért. XII, 13.

³⁶ Lázár, Alsófehérm. magyar népe, 483.

is, amelyeknek az ülőlap két végén is van valamilyen *kartámla*-féljük. Ezek a *háttámlák* (a nép, mint fennebb láttuk, *kar*-nak nevezi őket), elég egyszerűek, amennyiben két, esetleg három rövidebb deszkadarab tetején egy keskenyebb deszkaszál megy végig a pad egész hosszán. A két vagy három tartódeszka két széle néha baluszter-szerűen van kifűrészelve, a felső vízszintes támladeszka alsó széle pedig szintén ki van fűrészelve az egyéb parasztfűrészeléseken ismert hullámvonalas formára. Az elég egyszerű padszerkezet azt a gondolatot kelti az emberben, hogy ezt a szerkezetet bizony a magyar paraszt is kitalálhatta s így ez a padforma legalább eredeti népi és magyar termék. Sajnos, nem így van. A deszkák körül fűrészélése mutatja a renaissance és a barokk stílus hatását, azonkívül tudjuk, hogy osztrák, dél-

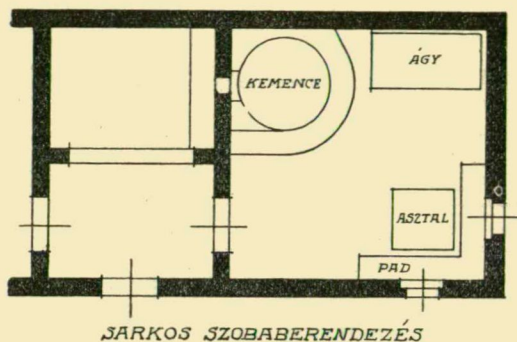
5. ábra.

német, svájci múzeumokban nagy számban vannak tökéletes másai ezeknek a padoknak. Dürernek 1514-ben készült Szent Jeromos c. rézkarcán látható egy ilyen padnak tökéletes párja.

Amint tehát ebből látjuk, itt az ősi legegyszerűbb mozgatható padféléhez idegenből származó felső rész, a támasztó-szerkezet jött hozzá (1. ábra). Ez a padféle egyszerűbb vagy gazdagabb kivitelben mindenütt megtalálható. Ha rövidebb a pad (2–3 embernek való), akkor a háttámla-deszkát két baluszter-deszka tartja, ha hosszabb, akkor három (1. 2. ábra), néha a tartódeszkák közé, inkább csak dísznek, esztergályozott kis oszlopocskákat is iktatnak, sőt a háttámla megszilárdítása céljából néha még oldalsó támaszokat is alkalmaznak (2. ábra). Gazdagabb kivitelnél természetesen nem maradhat el a paraszt-

bútor közkedvelt hullámvonalas szegélyfűrészélése sem, a háttámla felső szélén és az ülődeszka alsó peremén.

A mozgatható (nem helyhez kötött) padok között van azonban egy, amely különös figyelmünket megérdemli, mert jellegzetes alakja és feltűnő szerkezete van s gyakran igen gazdag a formai kiképzése és díszítése. Legjellemzőbb rajta, hogy háttámláját előre-hátra lehet csapni két csuklóra járó oldalsó kartámlája segítségével (3. ábra). Városi ember, aki ilyen padot parasztházban, vagy ma már inkább csak múzeumban lát, rendesen elámul azon a leleményességen, amellyel a parasztember ezt az igen praktikus szerkezetet kitalálta s örül, hogy végre valami igazi népi és népművészeti termékre akadt. Ez azonban csupán azért van, mert a városi ember előtt ez a padtípus már régen teljesen ismeretlen.

6. ábra.

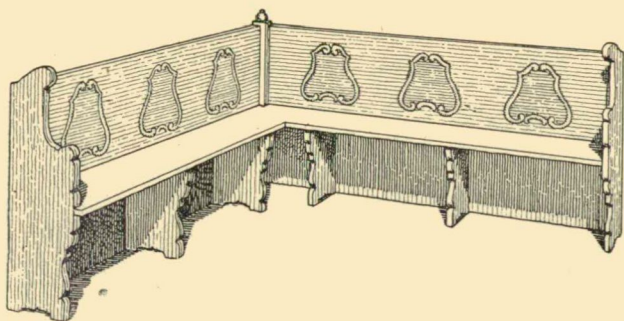
Ez a valamikor rendkívül nagy kedveltségnek örvendő padforma a XV. századtól a XVII. századig volt divatos az úri és polgári lakásokban, de onnan később a többi padformával együtt, az egyes ülőszék divatával teljesen eltűnt. Mint sok minden egyéb, ez a pad is lekerült a parasztházba s itt megmaradt napjainkig. Rendkívüli kedveltségét mutatja széles elterjedése. Csaknem egész Európában ismerik vagy ismerték, Franciaországban és az alpesi országokban, Németországban, Németalföldön, Norvégiában és Oroszországban, mindenütt megtalálható az odaváló művelődéstörténeti, néprajzi és népművészeti múzeumokban.

Ez a padforma a városi lakásokban tulajdanképen az első mozgatható támláspad volt. A déli és nyugati kandalló-tüzelésű országokban keletkezhetett (valószínűleg francia

várkastélyokban), mert a mozgatható háttámla szerkezetét azért találták ki, hogy amikor a kandalló tüze elé állították, ne kelljen mindig megfordítani a padot, ha arccal vagy ha háttal akartak a tűz felé fordulva ülni.

Ennek a felső részén meglehetősen bonyolult szerkezetű s gyakran igen díszes kivitelű padnak alsó része, sajátágosképen nálunk csak olyan kezdetleges és egyszerű, mint a többi eddig tárgyalt padfélénk. Négy kerek vagy szegletesre faragott ferdén szétálló egyszerű lába van, olyan mint a támlanélküli leg-egyszerűbb padnak.

A parasztházban való közkedveltségét támlaszerkezetének köszönheti ez a pad. Az újabb parasztházaknak ú. n. párhuzamos szobaberendezésében (4. ábra), rendszeren az ágy előtt szokott állni s nappal hátravetett támlával ülésre használ-

7. ábra.

ják (előtte áll az asztal), éjjel pedig előrecsapják a támlát s a padra ágyneműt téve, az ágy kiszélesítésére szolgál, rendszeren egy-egy gyermek fekvőhelyeként. Ezért nevezik különösen ezt a padfélét sokfelé *rengőnek* vagy *ringőnek*, mert a másként *rengőnek* vagy *ringőnek* nevezett bölesőt is rá szokták helyezni éjszakára. Az Ormányságban *vetélő-padnak* nevezik, nyilván azért, mert támláját előre-hátra lehet vetni.³⁷

A bútorstilus változó divatja nem állt meg a közkedvelt barokk formáknál s így a pad is követte az uralkodó divatváltozásokat. A polgári és úri házak empire- és biedermeier-stilusa, bár elkésve, bejutott a parasztházba is. A *kanapénak* (Hajdúföld, Kecskemét, Tisza-Roff, Háromszékmegye)³⁸ jellemzője a görbére hajlított kartámla és a háttámla stilizált hár-

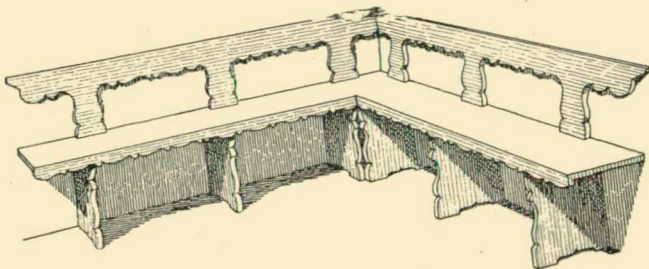
³⁷ Pécs-Baranyam. Múzeum Egyes. Ért. II, 80.

³⁸ Népr. Ért. I, 99, I, 73, VI, 3; Éthn. VIII, 446; Malonyai i. m. II. 177.

mas levele, vagy a sűrű lécezés, amely helyett néha esztergályozott kis oszlopocskák sorakoznak. Ezt *sráglás-pad*nak is szokták nevezni.³⁹ (5. ábra).

*

A második csoportba tartoznak azok a padfélék, amelyek, mint már említettük, a szobában a falak mentén húzódnak végig s egészen középkori módra a földhöz és a falhoz vannak vagy voltak erősítve. Eleinte ezek a padok is igen kezdetlegesek voltak, mit a fentebb idézett palócházbeli adatunk mutatja. Később azonban ezeket a padokat is a többi bútort mintájára csinosabbra, díszesebbre készítették, sőt ma, amikor már nem az egész szobafal hosszában mennek végig, hanem tetemesen meg-
rövidültek és ú. n. *sarokpad* elnevezés alatt már nincsenek szí-
lárdan a falhoz erősítve, ugyanazokat a stílus vonásokat mutat-
ják, mint a többi padféle, illetőleg bútort.

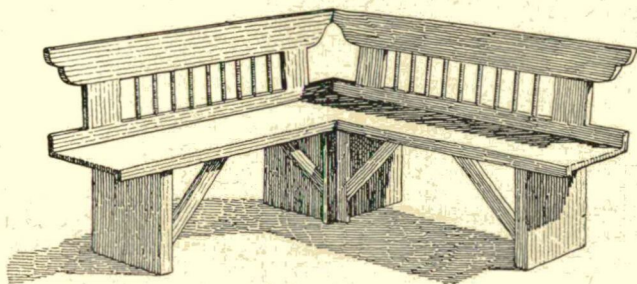
8. ábra.

A mai *sarokpad* (6. ábra) valószínűleg nem közvetlen átvétel a városi vagy polgári házból, mert amikor ez a padféle a magyar parasztházban divatba jött, a polgári és úri házak szobáiban ez már régen nem létezett. Úgy lehet képzelni, hogy a meglehetősen széles (mert alvásra is szolgáló) falmenti ősi padok mindig nagy helyet foglaltak el a szobában, ami érthető is, hisz egyetlen bútort volt a szobában. Mikor azután az idők folyamán először a *szekrény* (magas lábú *láda*), azután az *asztal* s végül a külön *ágy* került be a parasztház szobájába, ezek a bútordarabok már rem férték el az eredeti régi hosszú és széles padok mellett. Részint ezért, részint pedig azért, mert az új bútortok feleslegessé tették e nagy padméreteket, megkeskenyítették és megrovidították őket. Így azután leginkább csak az asztal körüli sarok két padja maradt meg.

³⁹ Malonyai i. m. IV, 320.

Eleinte e falmenti padoknak természetesen nem volt semmiféle háttámlájuk, hiszen erre tulajdonképpen ott szükség sincsen, mert a mögötte levő házfal szolgál az ülőnek támasztékul. Azonban a jómód és kényelem beköszöntésével (és a divat változásával) kezdtek a pad mögött a falra deszkákat elhelyezni, valószínűleg azért, hogy a padon ülők a falat le ne súrolják, ruhájukat be ne piszkítsák. Ennek nyomait megtaláljuk Toroczkón, a *falra való deszkában*, amely mellmagasságig néhol az egész falat körülveszi, néhol azonban csak a ládák és padok megett van,⁴⁰ és a Székelyföldön a *falra valóban*, amely az ülőnek a feje tetejéig ért.⁴¹ A fejlődés további folyamán ez a háttámasztó falborítás elmaradt, illetőleg pótolta ezt a padra magára erősített külön háttámla.

A háttámlás *sarok*- vagy *körül-padok* sok változatot mu-

9. ábra.

tatnak úgy formában, mint szerkezetben. Az azonban kétségtelen, hogy ezek a különféle formák már nem a parasztházban alakultak ki, hanem idegen átvételek. A formák származására a többi bútornál is észlelet helyek jönnek itt tekintetbe: a városi polgári, a vidéki úri ház, a hivatalos helyiségek, amelyekben a nép meg szokott fordulni s végül a templom és kolostor. Egyik legrégebb példányunkon, a szegedi Városi Múzeum egyik sarokpadján (7. ábra) világosan meglátszik az egyszerűsített barokk stílus s kétségtelen a templomi padokkal való rokonsága. Nem csak a háttámla deszkáján látható közismert s más bútoron (ládákon) előforduló barokkos formájú díszítő mezők, hanem a pad szerkezete is mutatja a templomból való származását. Ennek a padnak t. i. már nem olyan lyukakba erősített szét-

⁴⁰ Jankó János, Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar népe, 106; Népr. Ért. XIII, 102.

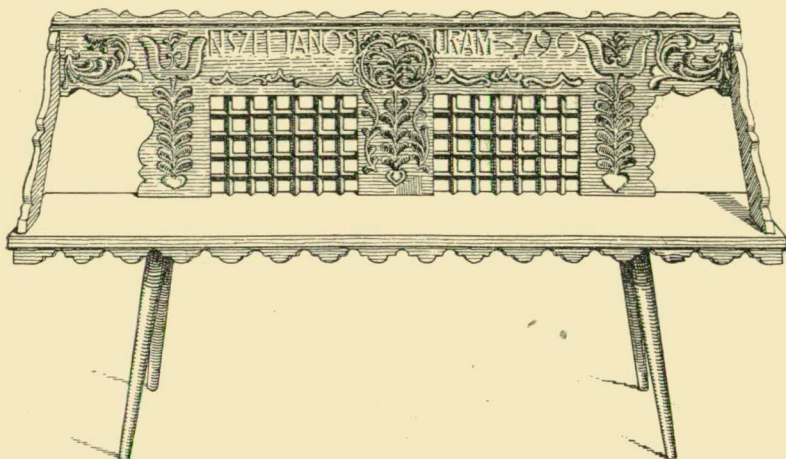
⁴¹ MTsz.

álló lábai vannak, mint az eddig közölt példákon, hanem ú. n. telideszkás támasztói vannak s a pad két végén a kartámlát is egybefoglaló oldalsó elzáró és lábdeszkája olyan, mint amilyen falusi templomok egyszerűbb barokkstilű padjain szokott lenni.

Szegényebb háznál s újabb időben más, egyszerűbb kivitelben készültek a körül-padok, néha megelégedtek azzal, hogy a keskeny hátdeszkás padból összeillesztettek kettőt (8. ábra), vagy két sráglás-padból építették össze (9. ábra), legfeljebb az egyszerű bot-lábak helyett deszkából fűrészelt támasztókat tettek alája.

*

A fejlettebb típusú, asztalos készítette hát- és kartámlás padok mindig festve vannak. Közkedvelt szín a világos kék, a

10. ábra.

zöld vagy a barna; van olyan vidék is, ahol fehér alapszínre festik a padot. A háttámla felső deszkájára, a tartódeszkákra, valamint az oldalsó támasztókra, néha még az ülőlapra is, rá vannak festve a közismert sokszínű népies virágéktímenyek. Nem ritka az olyan régi pad sem, különösen a forgatható háttámlás padok között, melynek a „karja” díszesen van faragva. Ez vagy domború faragás a széles hátdeszka felületén, többnyire népies stílusú virágos ágak vagy füzérek, vagy pedig áttöréses fűrészelt díszítés. Ez utóbbi általában szintén a megszokott népies díszítőelemeket használja fel, kivételesen előfordul azonban figurális ábrázolás is. Erről azonban az a véleményem, hogy ez nem népi és nem népművészet, hanem csak

egy-egy. ügyesebb mesterember egyéni művészkedésének terméke.

A faragott díszítés régi darabokon eredetileg soha sem volt egyszínű, hanem a faragás is több színűre volt festve. Igen gyakran rá van vésve vagy rá van festve a pad háttámlájára az első tulajdonos neve, nevének kezdőbetűi vagy az évszám.

A hódmezővásárhelyi néprajzi gyűjteményben őriznek egy 1790-ben készült, ma igen rossz állapotban levő faragott karés háttámlás padot, amely szinte mintapéldánya lehetne ennek a bútorféle díszítménynek (10. ábra). Ma egyszínű barnára van festve, de a lekapart festékréteg alatt látszanak az egykori többszínű festés nyomai. A szokott kezdetleges alsó rész felett olyan szép háttámla emelkedik, amely páratlan szépségében. A középkori bútordivatból megmaradt térkitöltő rácsozat mellett van rajta reneszánsz szegélyfűrészelés, a legszebb azonban a háttámla faragása. A tulajdonos neve és az évszám mellett a finoman és formásan kifaragott virágdíszekben pompásan egyesül a barokk-rokoko stílus kacskaringós ékítménye az ízléses magyar népies virágornamentikájával.

Cs. Sebestyén Károly.

(Deutscher Auszug) — Die Bank im ungarischen Bauernhaus. Verfasser beschreibt die verschiedenen Arten und Formen der Bank des ungarischen Bauernhauses, und versucht eine geschichtliche Entwicklung der Formen und die Herkunft der einzelnen Typen des Möbels zu ergründen.

A sirató

A lakodalom, a magyar ember „második tisztessége“, igen fontos életfordulópont. Átmenet ez az eddigi függetlenebb, szabadabb leány-, illetőleg legénysorból a házások közé; ezzel lesz „emberré“ a legény s asszonnyá a leány. A „Menyasszonykontyolás“ című dolgozatomban¹ az átmenet befejező mozzanatára, a leánynak az asszonyok közé való felvételére mutatam rá, illetve az avatás szertartásának lefolyását foglaltam össze. Ez alkalommal az átmenet kezdő mozzanatát adom s ez a leányra a lányok, legényre a legények sorából való kiválás ünnepe.

A szokás elnevezése vidékenként más és más. Erdélyben, ahol a szokás a legelterjedtebb, általában sirató-nak, siratóesté-nek nevezik, Torockón búcsúvacsora, tyúkhúsvacsora, ingyenvacsora,² a csángóknál filke, fülke³ vagy vedre,⁴ az Alföldön leányháló,⁵ Nagyszéná-